

Самвыдат

Алег Дзярновіч

Самвыдат — бяз гэтага слова немагчыма ўявіць сабе гісторыі беларускай незалежнай думкі 70–80-х гадоў XX стагоддзя. Менавіта ў *самвыдаце* былі сфармуляваныя тыя асноўныя канцэпцыі і ідэі, якія вылучылі пазыцыі беларускага грамадства ў канцы 80-х — першай палове 90-х гадоў, гэта значыць у перыяд грамадзкага ажыўлення і адносных свабодаў.

У беларускую мову гэтае слова прыйшло як калька з расейскага слова „самиздат“. І, у адрозненне ад іншых калек, „самвыдат“ — гістарычны тэрмін, і яму, відаць, і надалей гарантавана месца ў беларускай мове. Ангельцы і французы ўвогуле не перакладаюць гэтага слова і на пісьме перадаюць яго проста лацінскімі літарамі. Большая блізкасць расейскага і беларускага словаў „издать“ і „выдаць“ паўплывала на тое, што ў нашай мове гэтае слова замацавалася ў перакладной форме.

Сам жа расейскі тэрмін „самиздат“ паходзіць ад „самому себя издать“ і характарызуе незалежную *выдавецкую* актыўнасць, найперш у Маскве і тагачасным Ленінградзе, пачынаючы з 1960-х гадоў. Расейскі „самиздат“ мае багатую кніжную традыцыю, у тым ліку і перадрукаў заходніх *выданняў*. Быў створаны самадастатковы арэал паралельнага мастацтва. Але ў 1982–86 гадах пад хваляй рэпрэсіяў маскоўскі „самиздат“ практычна знікае.

У Беларусі ж незалежная *выдавецкая* дзейнасць у першай палове 80-х, наадварот, толькі актывізуецца, прычым актывізуецца праз спробы ўтварэння пэрыядыкаў. У папярэднія гады вядомыя асобныя прыклады *выдавецкай* актыўнасці: „Блакiтны ліхтар“ (Наваполацк, 1971–1974 гады, да гэтага праекту меў дачыненне Вінцэс Мудроў), „Мілавіца“ 1974–1976 гады (Уладзімер Арлоў), „Падсьнежнік“ 1963–1964, „Гутарка“ 1975–1976 (Мікола Ермаловіч).

А ў першай палове 80-х новыя *выданні* зьяўляліся практычна кожны год. Што важна, ня толькі ў сталіцы, але ў Горадні, Маладэчне, Віцебску, Слоніме. У Беларусі ішоў адлік свайго часу, адрозны ад часавымярэння ў Расеі ды іншых частках СССР. Нават тады гэта былі розныя краіны.

Гісторыя зноў пажартавала зь беларускім *самвыдатам*, ці, як яго цяпер у нас усё часцей называюць, з пазацэнзурным друкам. У час, калі *самвыдат* мусіў бы сысці з гістарычнай арэны, недзе з 1995 году ён зноў адрадзіўся ў Беларусі: як рэакцыя на ўдск свабоды слова ў розных частках Беларусі зьяўляецца ўсё больш новых незалежных *выданняў*. Іхнія стваральнікі нават і ня думаюць пра афіцыйную рэгістрацыю ў бліжэйшыя часы. А фонды незалежных архіваў папаўняюцца гэтым неацэнным сьведчаннем нашае сучаснае гісторыі. Беларусь бярэ з сабой *самвыдат* у XXI стагоддзі.

Самота

Валянцін Акудовіч

Наўрад ці яшчэ ў якой мове слова „самота“ мае столькі ж, як і ў нас, сынонімаў альбо проста падобных па сэнсе словаў.

Сум, нуда, жаль, распач, маркота, скруха, паныласць, смутак, жалыба,

шкадоба, ростань, туга, адзінота... І гэта толькі тое, што згадалася адразу, а колькі засталася? Вось яшчэ адно — вусьціш. Гэта стан бязьмежнай самоты, калі сэрца чалавека раптам працінае жах сьмерці і небыцця.

Але ці можам мы з гэтага казаць, што беларуская мова — гэта мова *самоты*? Мяркую, што можам. І на карысьць гэтага меркаваньня ўся беларуская паэзія, у якой, калі пільна ўгледзецца, няма нічога іншага, апроч жалю, тугі, смутку.

Долю мы выбіраем самі, лёс нам накіраваны мовай. Мы ня можам быць іншымі ад таго, чым ёсьць нашая мова. І як бы калі шчасна ні склалася для Беларусі гульня гістарычных падзеяў, і на які б заможны лад аднойчы ні ўпарадкаваўся наш дабрабыт, мы назаўсёды застанемся *самотным* народам.

Дарэчы, калі хтосьці староньні пытае, чаму гэта беларусы цураюцца роднай мовы, з чаго яны на злом галавы кідаюцца ад яе хоць у якую іншую, то я зазвычай удакладняю — яны не ад мовы ўцякаюць, а ад таго лёсу, які накіраваны ім мовай.

Але і ня трэба ганіць тых, хто эміграваў ад нас у больш утульныя лёсы. Тыя людзі хутчэй вартыя шкадобы. Бо якая гэта пакута — жыць з сэрцам, набрынялым *самотай*, і не знаходзіць, колькі ў той мове ні шукай, словаў, каб гэтую *самоту* вымавіць хаця б самому сабе.

Нездарма ў нас кажуць: лёс на кані не аб'едзеш.

Санацыя

Міхась Скобла

Першаснае значэньне слова *санацыя* для беларускага вуха гучыць зьдзекліва. Дайце веры, усталяваны начальнікам польскай дзяржавы Юзафам Пілсудзім *санацыйны* рэжым для беларусаў-заходнікаў мусіў азначаць „аздараўленьне“, „лекаваньне“. *Санацыя* павінна была палекаваць беларусаў ад беларускага слова ў школах, ад беларускае казані ў касьцёлах; мелася прапісаць занядушальным насельнікам „крэсаў усходніх“ антыбеларускія варшаўскія рэцэпты. А ў выніку — дарэшты выветрыць зь беларускіх галоваў падумкі пра беларускую дзяржаўнасьць. Вось дзе ўжо, сапраўды, „такія дактары вымуць душу без пары“!

Вернемся ў думках у Заходнюю Беларусь і пройдземся разам з паэтам Юркам Голубам па вуліцах Горадні, каб пачуць, як уначы каля кляштара пры *санацыі* Польшчы „зноўку гісторыя кашляе, як прамоклы падпольшчык“.

Сёньня ў будынку прыгаданага кляштара месціцца турма, дзе эстафэту вязьняў *санацыйнага* рэжыму пераймаюць вязьні рэжыму лукашэнкаўскага, які сіліцца зацягнуць Беларусь на яшчэ адны, гэтым разам — паўночна-заходнія крэсы.

Сэрца Пілсудзкага пахаванае на Віленскіх могілках Роса і прадбачліва заслоненае шматтонным, таўшчэзным панцырам труніцы. На гладкай каменнай паверхні выразна відзён сьлед куляў, як пасьмяротная падзяка за *санацыю*.